

A NAGY PÖR UTÁN

Irta: *Thurzó Gábor*

V ALAHA az Akadémia és a Nyugat vitázott a «kettészakadt magyar irodalom» ügyéről. A vita egyideig elűt, de úgy látszik, csak lappangott. Ez a kettészakitottság örök és gyógyíthatatlan fájdalom, a magyar szellemi élet pazarló betegsége, kis és fiatal irodalmak engedhetik csak meg maguknak. Mióta a magyar irodalom művek, elvek és írók folyamatos láncolata, Csokonaival szemben mindig ott áll Kazinczy, Berzsenyivel, Kölcsey, Vajdával, Arany, — Adyval és a Nyugattal: az Akadémia. Ellenfelek néznek így egymásra, zárt rostéllyal, «pajzzsal és dárdával», s a harcot: mi a magyar irodalmunk életében? — alighanem soha sem döntik el. Újra és újra felhangzik a vád a szellem labancai vagy kurucai ellen, s a nagy pör csak vad kirohanásokat vagy pillanatnyi megnyugvásokat eredményezhet, de sohasem döntő tisztázást. A zöld asztal parlamentáris intézménye különösen reménytelen a szellem pöreiben. Utoljára Berzevichy Albert és Babits Mihály vívott rövid, parázs vitát, mindkét oldalon egyforma hittel és jószándékkal, s azóta az Akadémia tekintélye lassan egy nemes, régimódi mozdulatba merevedett, s szerepét — a jutalmazóét vagy büntetőét — a Baumgarten-alapítvány vette át. Aki a Baumgarten-alapítvány ura és osztogatója, egymaga megkapja mindazt a gáncsot, ellenszegülést és hódolatot, mint addig Széchenyi intézménye. Babits Mihály irodalmi súlya, vezérségének jelentősége és hatalma a nagy támadási felület, melynek időnként egyenesen ostrommal, dühvel és legtöbbször a vívás reménytelenségének tudtával rohannak rá a «kurucok». A várvívást Szabó Dezső kezdte, s ekkoriban nyilván még Ady vezéri öröksége körül harcoltak. Babits a literátor tekintélyével, Szabó Dezső a pamfletek és zseniális torzók tömegnépszerűségével, Babits passzívan és szívósan alakítva a maga «akadémiai» hasonlatosságára szellemi életünket, Szabó Dezső jelzők, allegóriák, pamfletek támadó védelme mögött szorulva egyre inkább hátra. A helyzet súlyosabb lett, amikor Babits neve mellé a Baumgarten-alapítvány is odatapadt, — kis és még kisebb bajvívók, sértődöttek csipdesték, szurkálták, anélkül, hogy Babits Mihály elvonultságából kirentott volna, feladta volna lassan-lassan intézményi személytelenségét. A bajvívók, Szabó Dezső háttérbeszorulása után, egész hadsereget kaptak Németh László személyében, aki hatalmas erudícióval, szenvedélyes stílusban, féktelen meggyőződéssel támadta a rettenthetetlen, a Kazinczy-szabású literátort. Munkásságán, irodalomszemléletén

végigvonul a Babits elleni sértődöttség, a kesztyűt az «Ember és szerep» személyeskedő passzusaiban dobja oda, s amikor visszhang nem érkezik, a «Kisebbségben» egész irodalomszemléletét építi föl a babitsi «Akadémia» és a némethlászlói «Nyugat» ellen-tétére.

A szenvedély új, a téma ismerős. Németh László akarva-akaratlanul az akadémikus magyar irodalomszemlélet és a nyugatos kisebbség párharcát újítja föl. Vállalja azt a szerepet, melyet vállalni kell: a régi dogma ellen újat hoz, a régi eszmények helyett újakat. Pázmányban a régi religiót támadták az ellen-reformáció korának prédikátorai, s a korban, amikor a vallás elkorhadása vagy megújódása sokban egy volt az ország elkorhadásának vagy megújódásának problémájával, ez a hitvita lett nyitánya a magyar irodalom örök pártharcainak. Németh László szerint a magyar irodalom fejlődése valahol itt, ebben a tizenhatodik században, tért rossz útra. Ősöket keres magának, — s megtalálja őket az erdélyi memoár-írókban. S az elméletet most már következetesen ebből a guzsalyból — értékes guzsaly, annyi bizonyos — sodorja egyre hegyesebb szállá. Csak az indulás hamis, de ha sértődését Berzsenyi akarta volna tudott-tudatlanul «kianalizálni», alighanem ő is a memoárok polcára kapott volna magyarózó bibliáért. Mert végeredményben egyszer igaznak kell lennie annak is, hogy a győztesek igazsága a mérvadó. Pázmány győzelme: a dogma győzelme, az «akadémia» győzelme, s ama szellemi magatartásé, mely Pázmány kezéből Zrinyinek, Zrínyiéből egy kis késéssel Bessenyeinek, majd Kazinczyéknak, Vörösmartyéknak, Arany—Petőfinek és a Nyugatnak adta át a nemzeti hagyomány örökségének egyre szaporodó aranyát. Egyetlen irodalomnak sincs két forrása, s két forrásból két önálló, egymástól független vízrendszere. Ami a tizenhatodik században elbukott, nyilván a gyengébb volt, s ma éppoly kuriózum még a független ítélet szemszögéből is, mint a tizenkilencedik század második felének konformista epigonizmusa. A fejlődés kényes, de logikus, s így el kellett sorvadnia a másik «fejlődésnek», ami végeredményben nem is volt fejlődés, csak Németh László illeszti össze azá, szenvedélyével pótolva a sejtek kötőanyagát. S emellett mindazok, akiket irodalomszemléletében egymás ellen játszik ki, — Besenyeit Báróczi, Csokonait Kazinczy, Berzsenyit Kölcsey, Gyulait Zilahy, Adyt Babits ellen — hiánytalanul betöltötték sorsdöntő szerepüket ebben a Németh László szerint «hígmagyar», érték-telenebb fejlődésben. Ismert igazságok ezek, nem szükséges újra felemlgetni őket: a nagy pör lezárult vita-anyagában ott a teljes bizonyítás.

Németh László újra fogalmazta a magyar irodalomtörténetet: egy párhuzamos fejlődést követett végig figyelmével, s ahol ez kevés volt, — szenvedélyével. Hevülete tiszteletreméltó, aggodalmában, ötleteiben magávalragadó, de épp ekkora mértékben

tragikus is. Tragikus, mert a fejlődés családfáján néha idegenből kellett pótolnia egy-egy kicsi, de annál jelentősebb ágat. Így hallgat el, vagy állít be másként ismert iskolás tényeket. Elméletéhez szüksége van Bessenyeire, nemcsak mint Bihar, hanem mint Kazinczy ellenszenvének remetéjére is, — s Bessenyei, aki az akadémikus irodalomtörténet beosztás szerint is az új, a megújodás korszakának élén van, a sülyesztőbe kerül. A vidék istenhátamögé rejti Csokonait, eltemeti Berzsenyit, s az eltüntetett Bessenyei, Csokonai, Berzsenyi között szövö meg a maga külön irodalomtörténetét, míg elérkezik a «mélymagyarokhoz», a magyar sorsdráma hangjait igazabban megszólaltató Kemény Zsigmondhoz, Zilahy Károlyhoz, Móricz Zsigmondhoz, Szabó Dezsőhöz, s a mai babitsi akadémiának legbelsőbb termeihez férközve: Illyéshez, Cs. Szabóhoz, Tamásihoz. Sokat felhánytorgatott tények ezek, a «nagy pör» anyagának legismertebb vádjai, kifogásai. Vadregényes, lenyűgöző, szenvedélyének és pátozának vaslogikájával elbűvölő szemlélet, — az olvasó átadja magát hevének, mondatai tüzének, ellenszenvre áradásának. Átadja magát a ragyogó, szikrázó tévedésnek. A nap egy kristályban tükrözik. Fénye milliószoros lesz, izzása elbűvölő, elvarázsoló, millió-millió napsugár, csak éppen a nap más, az igazság más. De becsülni kell a kristály csiszolásának mesterművét, — egy fékezhetetlen, monomániákus, tiszta hitű egyéniség írói mesterművét. S ha Németh László könyve és elmélete elé így, józan ítélettel állunk, csak ezt mondhatjuk, csak így viselkedhetünk.

Ami a nagy pört tüzesebbé, kíméletlenebbé tette, mint irodalmunk örök nagy pörének sok más, kisebb-nagyobb perújítását, az éppen az volt, hogy a józan ítélet jelenlétében kételkedtek a támadók. Süppedékény, ingoványos talajon élünk, a józanság, a mérték erőnye nagyon keveseké. Akiiket jelszavak, egyéniségek tömeghatása, fulmináns hevülete elragadhat, — vajjon képesek-e a józanságra? Képesek-e arra, hogy kontrollal éljenek? Kontrollal, vagyis egyszerűen a tiszta ésszel, a megtanult, vérünkbe átszivárgott ítéletek, igazságok tanuságával? Szekfű Gyula és Babits Mihály, akik elsőként hívták föl a figyelmet Németh László elméletének életbevágó tévedéseire, mérgező egyoldalúságára, lenyűgöző frivolitására, ennek a józan ítéletnek jelenlétében, súlyában kételkednek. Babits Mihály kilép zárkózottságából, s ezúttal a szokottnál is szenvedélyesebb, kíméletlenebb, kegyetlenebb. Mint egy hitvédő Pázmány áll a tévtannal szembe: «pajzs-
zsál és dárdával» és élesen boncolva Németh László gondolatmenetét, mutatja meg a magyarságnak «híg» és «mély» rétegekre való osztásában rejlő túlzásokat, veszélyeket, egyoldalúságot. «Léha és szemérmetlen játék»-nak nevezi ezt a gondolatmenetet, kiismerhetetlen veszélyű terepnek, mely bevált és szoborrá nemesedett ideálokat süppedt el a híg-magyarnak bélyegzés megvetésével. Érdekes vallomás Babits Mihály válasza, — a Nyugat

új bora aszúvá nemesedett. Az «akadémia» magatartása Széchenyi értelmében vett akadémikusság lesz : a mérték, az érték, a hagyomány védelme. Babits Mihály e vallomásában a nagy forradalmár nemzedék teszi le a fegyvert és ismeri be, hogy az Akadémiával szemben diadalmaskodott az Örök Akadémia, — a magyar szellemiség életének jogfolytonossága. A szerep kicserélődött : a forradalom ellen fordul most már az utókor, — s a «pajzs és dárda» a hagyományvédő forradalom kezében van. A hagyományt nem testület védi, hanem önmaga adja az egymást váltó nemzedékek kezébe önmagát : védjétek meg, én is védlek benneteket.

Az irodalmi hagyomány lírai, saját szenvedélyünk és nem a fejlődés törvénye szerinti szemléletétől óvja Babits Mihály a magyarságot. Szekfű Gyula Németh László könyvével kapcsolatosan egy másik tünetről is megmondja véleményét : a lírai történetszemléletről, melyben «a mult eseményei, a történet elmúlt, lezárt folyamatai csak anyagot és alkalmat szolgáltatnak egy-egy léleknek, hogy kitérüljön, kívánságait, panaszait, reményességét kibocsássa a világba, nem lírai vers, hanem történelmi szemlélet közegén át». És ez talán nagyobb veszély, mint a hagyomány átfestése, mert egy-egy lírai pillanat hálójába von munitat és jövőt. A lírai kommentátorok divatja van ma, a honmentőké, akik az egzakttságot pótolják merész vagy lanyha hevületükkel. A kikövetkeztetők évadja ez, a kuvikoké és prófétáké, akik saját lírai vérmérsékletükre bízva magukat, barangolják be a magyarság kérdéseinek rengetegét, s innen-onnan csipegetve, honfibúval, rettenthetetlen felelősség-érzettel, a szorongásokat önszemélyükbe ágyazva, bocsájtanak a világba egy heterogén, inkább mérgező, mint enyhítő irodalmat. Fél-műfajok ezek, s éppen ebben a fél-voltban van veszedelmük. Németh László a legmagasabbrendű tünete ennek a divatnak : az ő, aki még roppant anyagismerettel méri fel újra a magyar életet. A követők, azok, akikből a babitsi «józan ítélet» hiányzik, már versekből jósolnak, prófétai tájleírásokból következtetnek, s az eget nézik, melyen lírai látomások vonulnak végig, mint a madárjósok előtt a madarak. A magyarságunk korszaka ez, a lírai történetszemlélet elragadottjai áthamisítják a történelmet, a multat, hogy egy-egy mottó találjanak a jelenre. Szekfű Gyula e divatos történelem-hígitás ellen emelte fel szavát, s ami aggodalma, szarkazmusa mélyén volt, az vád szellemi életünk elkomorlyalanodása ellen. Súlyos, kemény szavak, vérigmenő ítélet. Bajcsy-Zsilinszky Endre a nagy pörrel kapcsolatban ráhibáz a megfelelő szóra : pánliterarizmus. Az élet, a magyarság kérdéseinek elirodalmiasítása ez. Új elméletek felállítására teljesen irodalomkodó alapon, — a tudomány alatt, az ihletből merítve, mint a lírai költő, amikor verset ír, a regényíró, amikor regényt. Csak ott egy hagyományos objektív igazság nem lényeges, egy Dosztojevszkijnek éppúgy megvan a maga külön objektív igazsága, mint Tolsztojnak ; a közírónak, a magyar

mult, a magyar szellem háborgatóinak azonban csak a hagyomány egyetlen igazsága szegődhet oldalára. Ez lehet az egyetlen csatlós. Hívjuk hát a tényeket, s utasítsuk helyére az ihletet, mely a versben kicsiből nagyot teremthet, egy ujj-vágásból minden világok fájalmát, csak a közírónak, a reformátornak nem segít.

A nagy pörnek Babits Mihály és Szekfű Gyula fellépése ezeket a tanulságokat hozta. A pör tovább tart. Majd felbukkan Szabó Dezső és Németh László után az új vádló, s minden nemzedék elküldi ennek a halhatatlan bolygó zsidónak reinkarnációit. S a pör nem dől el. Ki a magyarabb magyar? Mi a magyar? — ki válaszolhat erre?! Mélymagyar, hígmagyar, — sok új jelzöt elviselhet még az a szó : magyar. De talán azért nem dől el a pör, mert jelzője — magyar — voltaképpen önmagában van már, gesztusaiban, vágyaiban, vérében, idegeiben, szorongásában. Magyar : akadémia és forradalom, évezredes bölcső és idegen pólya. A magyar szellemi élet új és új, akadémikus és forradalmár erecskéktől dagadó mítikus folyama végigárad a nemzedékeken, s a magyarságnak, a magyar hagyománynak eredményei vallanak méltatói helyett : a művek, melyek messze látszanak és egyetlen sornak látszanak. Mi a magyar? Válaszoljuk rá : tudja-e valaki, mi a német? mi a francia? S ha konkrét válasz kell, válaszoljunk így : Zrínyi ! Pázmány ! Bessenyei ! Csokonai ! Kazinczy ! Petőfi ! Ady ! Babits ! — Németh László ! . . . A nagy pör Németországban is egy évtized óta folyik, s egy literátor hozzálátott már a francia irodalomtörténet revíziójához is. S a felelet a visszhangot kérő hívásokra ott sem más, — Goethe ! Hölderlin ! Walther von der Vogelweide ! Thomas Mann ! — Racine ! Corneille ! Pascal ! Baudelaire ! Flaubert ! Nagy örökséget kaptunk, szorítsuk jól a markunkba, mint az egyszeri szegénygyerek a hamubasült pogácsát, — így jutunk csak előre, kifelé abból a fekete, áttekinthetetlen rengetegből, amely fojtogatva körülvesz.

EGY RÉGI LOMB ALATT

<i>Olyan vagy mint az ő haja</i>	<i>Lehetek bolondabb bolond,</i>
<i>és úgy susogsz te régi lomb,</i>	<i>borongóbb mint e régi lomb,</i>
<i>miként pirosuló ajaka</i>	<i>gügyögőbb mint a gyermekek:</i>
<i>s miként susog a drága gond:</i>	<i>most szeretek és szeretek. —</i>
<i>hogy szeretem és szeretem. —</i>	<i>Susogj, susogj, te drága gond,</i>

*susogj te régi lomb,
borongj, borongj öreg fejem,
túl vagy huszonhat éveken
s most kivirágozol, vén bolond,
mint új tavaszi lomb.*

Hegedüs Zoltán